

SIRP KÜLTÜRÜNDE OSMANLI DAMGASI*

Ottoman Seal in Serbian Culture

Mirjana MARINKOVIĆ**

Özet: Şüphesiz ki Balkan kültürü ve Sırp kültürü Osmanlı damgası olmadan düşünülemez. Sırp kültüründe Osmanlı etkisini hayatın çeşitli alanlarında görmek hâlâ mümkündür. 1459-1878 yılları arasında Osmanlı İmparatorluğu'nun egemenliği altında bulunan Sırbistan Osmanlı siyasi nüfuzu altında ve Osmanlı medeniyeti çerçevesinde gelişmekteydi. Bu etki hem maddi hem de manevi kültürde kalıcı bir şekilde mevcuttur. İslam dininin Balkanların siyasal ve toplumsal gelişiminde yüzyıllar boyu büyük bir payı vardır.

Sırp maddî kültürünün hemen hemen bütün alanlarında Osmanlı mirası kaçınılmaz bir olgudur. Sırp nüfusunun bir kısmı İslam'ı kabul ederek İslam hayat tarzını benimsemiş, müslümanları ev yapımında, evlerin içlerinin düzenlenmesinde, mutfakta, giyimde taklit etmeye başlamıştır. Diğer yandan Müslüman olmayan nüfus da hakim olan İslam nüfusunun kültürüne ve zevkine göre yaşamışlardır. Böylece Osmanlı kültürü sırf Müslümanları değil bütün toplumu etkilemiş oluyordu. Osmanlı etkisini şu alanlarda gözlemleyebiliriz:

Şehir ve köy yapısı

Mimari

Ev tipi ve dekorasyonu

Yiyecek ve içecek kültürü

Giyim

Dil ve edebiyat

Psikoloji ve hayat felsefesi

Bu çalışmamızda Osmanlı kültürü ile Sırp kültürü arasındaki ilişkileri ve etkileşimi incelemek istiyoruz. Osmanlılar Sırbistan'ı fethettikten sonra Ortaçağ Sırbistan kurumlarını, yönetim şekillerini ve kanunlarını kendi yönetimine dahil etmişlerdir. Osmanlı egemenliği Sırbistan'a yeni yönetim anlayışı ve yeni toplum yapısı getirmiştir. XIX. Yüzyıla gelindiğinde Sırp yöneticileri ile Osmanlı yöneticileri arasında fark yok gibidir. Sırp Prens Miloş Belgrad muhafızı gibi yaşamış, giyinmiş ve şehri yönetmiştir. Osmanlı egemenliğinden kurtulmayı hayal edenler Osmanlı devlet anlayışı ve hayat modelini terketmek Avrupa modeline göre

* Bu makale 24-26 Eylül 2012 tarihinde Süleyman Şah Üniversitesi tarafından düzenlenen I. Uluslararası Balkan Kongresi'nde sunulmuş tebliğin gözden geçirilmiş metnidir.

** Dr, mirjana.marinkovic65@gmail.com, Belgrad Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Sırbistan.

yeni bir toplum kurmak istiyorlardı. Sırp kültüründe Osmanlı damgasını sadece görünüşte aramak yanlıştır. Bu etkiyi Sırp toplumunun hayat felsefesi ve düşünce yapısında aramamız gerekir. Bu damganın bugün de canlı olduğunu söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: Sırp kültürü, Osmanlı İmparatorluğu, Kültür etkileşimi, maddi kültür, manevi kültür, Balkan

Abstract: *There is no doubt about the fact that Serbian culture can not be imagined without Ottoman traces. The Ottoman influence on Serbian culture still can be seen in various fields of life. Serbia was under the rule of the Ottoman Empire 1459-1878. developing under the Ottoman political influence and in the framework of the Ottoman civilization. This influence is still lasting both in material and spiritual culture. Islamic religion had a great part in the political and social development of the Balkans through centuries.*

The Ottoman legacy is an inevitable fact in almost all fields of Serbian material culture. Since a part of the Serbian people converted to Islam and accepted Islamic way of life, they began to imitate their Muslim neighbors in building and furnishing their homes, in cooking and dressing. From the other side non-Muslim population was living according to the culture and taste of the ruling Muslim population as well. Thus the Ottoman culture had influence on the whole society not only Muslims. We can follow the Ottoman influence in these sectors:

Urbanization and city and village structure

Architecture

Home interior design

Food culture

Language and literature

Psychology and philosophy

In this work we want to analyze relations and interactions between the Ottoman and the Serbian culture. After the Ottoman conquest of Serbia, the Ottomans incorporated some Serbian institutions, administrative forms and laws into their administrative system. Nevertheless, the Ottoman rule brought new administration and new social structure. It seems that there was no difference between Serbian and Ottoman governors in XIX century. Serbian Prince Milosh was living, dressing and ruling as a muhafız of Belgrade. Those who were longing to get free from the Ottoman rule wanted to leave behind the Ottoman vision of state and its life style and to establish a brand new society according to the European model. It is not right to look for the Ottoman traces in Serbian culture just in the appearance. We should look for these traces in life philosophy and mentality. It can be said that these traces are still alive.

Key words: *Serbian culture, the Ottoman Empire, Cultural interaction, material culture, spiritual culture, the Balkans.*

Giriş

Ünlü Sırp mizahçısı Vladimir Bulatoviç “Her sıradan Sırp insanı ortalama 60 yıllık yaşam süresinde beş yüzyıl Türk egemenliği altında yaşıyor” demiştir. Bu komik söz ne anlama geliyor?

Demek ki gözlerimizin önünde hala Osmanlı “hayaleti” sallanıyor. Demek ki Osmanlı mirası en kalıcı mirasımızdır. Demek ki milli kültürümüzde ve bilincimiz altında bu miras hala canlıdır. Kültürümüzün ve kimliğimizin çeşitli tabakalarında Osmanlı mirası ayrılmaz bir parçadır.

Sırp kültürü Balkan kültürünün bir parçasıdır. Balkan, Türkçe “dağlık” anlamına gelen bir sözcüktür. İsidora Sekuliç (1877-1958), bizim ünlü kadın yazarımız - denemeci ve seyahatnameci - Balkanları çeşitli egemenlik ve medeniyetlerin büyük bir mezarı olarak tanımlamaktadır. (Sekulić, 2003: 19) Osmanlı’dan önceki Balkanlar, Eski Yunanistan, Roma ve Bizans’ın bir parçasıydı veya bu medeniyetlerin etkisi altında bulunuyordu.

Hiç kuşkusuz Balkanlara en derin izleri bırakan Osmanlı medeniyetidir. Bundan dolayı bölge için ‘Osmanlı Balkanı’ olduğunu söyleyebiliriz. ‘Osmanlı Balkanı’ Osmanlı idari sistemine giren Balkanların bir kısmıdır. Balkanı Balkan yapan hala mevcut Osmanlı yansılarmadır. Bildiğimiz Balkan, bu yansımalar olmadan düşünülemez. Bu makalenin amacı bu damgayı birkaç örnekle ve son araştırmalara dayanarak yakından açıklayıp aydınlatmaktır. Tabii, böyle sınırlı bir makalede bu kadar geniş bir sorunu kapsamlı bir şekilde aydınlatmak mümkün olmayacaktır. Onun için sadece bazı gerçeklere dikkat çekmenin ilim dünyasına faydalı olacağı kanaatindeyim.

Osmanlı İmparatorluğu’nun Ortaçağ Sırp Çarlığı’na Getirdiği Değişimler

Osmanlı İmparatorluğu kurulmadan önce Sırp lar ile Türkler arasında ilişkilerin olduğu bilinmektedir. Tuna nehri havalisinde yaşayan Slav kavimleri Hun, Peçenek, Kuman ve Bulgar kavimleriyle temasa geçmişlerdi. (Filipović, 1966:67)

Uzun süreli Osmanlı hâkimiyeti (1459-1878) Sırbistan topraklarında çeşitli şekillerde hemen hemen bütün alanlarda kökten değişmelere neden olmuştur. Ortaçağ Sırp Çarlığı’na nazaran Osmanlı Devleti din, devlet organizasyonu, toprak düzeni, üretim, zanaatçılık, maddi kültür, mimari, hayat felsefesi ve diğer açılardan tamamen farklıydı. Osmanlılar beraberlerinde getirdikleri asayiş ve istikrar sayesinde feodal anarşiyi ve parçalanmışlığı kortadan kaldırmıştı.

İslam dini ve buna bağlı devlet düzeni Sırbistan'ın siyasal ve toplumsal gelişimini etkilemiştir. Eski Sırp feodal kurumlar ve gelenekleri kaybolmuştur. Yerlerine Osmanlı tımar ve vergi sistemi gelmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nun bulunduğu geniş coğrafyada çeşitli dine mensup topluluklar yaşıyorlardı. İmparatorluk çok dinli ve çok dilli devlet olarak düzenlenmiştir. Sultan II. Mehmet Fatih İstanbul'u fethettikten sonra İstanbul kosmopolit bir kent oldu. İran'dan Cezayir'e ve Arabistan'dan Viyana'ya kadar uzanan Osmanlı İmparatorluğunda yüzyıllarca Müslümanlar, Ortodokslar, Katolikler, Protestanlar ve Yahudiler birlikte yaşadılar. Bütün etnik ve din grupları kendileri olabiliyor, tapınaklarına gidebiliyor, dillerini konuşabiliyor, şarkılarını söyleyebiliyor, millî kıyafetlerini giyebiliyorlardı (Mayer, 1997: 67). İmparatorluğun dağılma döneminde çeşitli sebeplerden dolayı (ekonomik gerileme, idarecilerin yolsuzlukları ve zorbalıkları, milliyetçilik, büyük devletlerin gayri Müslimlerinin arzularını kışkırtmaları ve İmparatorluğun iç işlerine karışmaları vs.) bu gruplar arasında sık sık çatışmalar ortaya çıkmaya başladı ve bu çatışmalar devletin yıkılışına sebep oldu.

Diğer yandan nüfusun bir kısmı İslam dinini kabul etmiştir. Sırp topraklarında sadece şehir nüfusu islamlaşmıştır. Sırp'ların islamlaşma sürecinin tarihi henüz kapsamlı bir bilimsel araştırma konusu olmadı. Ama bilindiği gibi, Sırp köylüsü kendi kapalı cemiyetinde, eski ata erkil adetlere, gelenek ve göreneklere göre, mit ve efsanelerle, yarı pagan inanış ve ritüellerle dolu basit ve mütevazı hayatını sürdürüyordu. Bu sebeple İslam kültürü ve islamlaşma şehir hayatına özgüdür.

Osmanlılar'ın Sırbistan'da ilk bıraktığı etki kent ve şehirlerde görülebilir. Ortaçağ Sırp Devletinde şehirlerin sayıları azdı. Diyebiliriz ki Sırp toplumunda gerçek şehir yapısı, şehir yaşamı, şehir kültürü ve şehir ekonomisi Osmanlılarla birlikte gelmiştir. 1459 yılından (Sırbistan'ın fethedildiği yıl) 1541 (Budin'in fethedildiği yıl) ve 1552 yıllarına kadar (Temeşvara'nın fethedildiği yıl) şehir ekonomisi ve şehir toplumunun temel taşları kurulmuştur. (Поповић, 1997: 82) İstanbul, Sofya, Belgrad ve Budin 16. yüzyılın sonlarında Avrupa'da en büyük şehirler arasına girmiştir. (a.g.e.) Osmanlıların Belgrad şehrinin kültüründe bıraktıkları izleri en açık şekilde Belgrad'da görülür.

Gerçekten Belgrad Osmanlılar tarafından fethedildikten sonra yüzyıllarca süren sınır asker kalesi görünümünü kaybedip önemli ticaret merkezi olarak gelişmeye başlamıştır. (Đurić-Zamolo, 1977: 181, 185-186) 1521-1688 yılları arasındaki dönemde Belgrad zenginleşmiş, kentleşmiş, yabancı tüccarlarla dolmuştur. İlk olarak şehre Raguzalılar geldiler. Onlardan sonra Yahudiler, Yunanlılar ve Ermeniler Belgrad'a yerleşmeye başlamışlardır. Dar sokaklarında

durmadan birçok dili konuşan renk renk insanlar dolaşıyorlardı. (Велмар-Јанковић, 2011: 71) *Balkan Kapısı (Кapiја Balkana)* kitabında yazarımız Svetlana Velmar-Janković şehrin çok karışık olduğunu, o zamanki Türk Belgrad'da en çok Sırpça'nın konuşulduğunu ve bu İslam şehrinde en zengin Raguzalıların olduğunu yazıyor. (Велмар-Јанковић, 2011: 73) Şüphesiz ki Belgrad bu kosmopolit ruhunu 167 yıl süren barış ve istikrar dönemine borçludur. 16. yüzyılın sonlarında Belgrad'ı ziyaret eden bir Prus seyyahı şu şekilde Belgrad'ı tasvir ediyor: "... Bütün şehir dükkancıklarla, kervansaraylarla, güzel camiler ve Türk kiliseleriyle, Hıristiyan kiliseleriyle ve Yahudi sinagoglarıyla doludur. Bunun yanında şahane çeşmelerle ve hamamlarla da mevcuttur. İnsan istediği herşeyi, İspanya veya Almanya'nın en zarif şehirlerinde olduğu gibi, Belgrad'daki dükkanlardan alabilir." (Zirojević, 2003: 131) Buna rağmen 1688-1867 yılları arası dönem Belgrad için durgunluk ve ekonomik stagnasyon dönemiydi. Diğer yandan, bazı seyyahların yazdıklarına göre 14-18. yüzyıllar arasında Balkan şehirlerinde Türk usûlü bir hayat yaşanıyordu. "Selanik, Belgrat, Sofya'da herkes çarşaf giyiyordu ve pek çok kilise kadın ve erkekleri ayıran tahta parmaklıklarla bölünmüştü. 19. yüzyıla kadar Belgratlı Sırp kadınlar çarşaf giyiyor kocaları da sarık sarıp nargile içiyorlardı." (Artun, s.a.)

Sırbistan'da Osmanlı Damgasının Mevcut Örnekleri

Osmanlı-Balkan mimarisinin baş öğeleri – kamu binaları, çarşılar ve mahalleler – bütün Sırp şehirlerinde görmek mümkündür. Belgrad "Balkan Kapısı" diye anılmaktadır. (Велмар-Јанковић, 2011). Türkler Balkanlara gelince yeni mimarî üslubu getirmişlerdi. Türk mimarisinin etkisini hem kamu binalarında hem de konut yapılarında görebiliriz. Bugün hâlâ Balkan Kapısı denebilen Belgrad'da Osmanlı mirasımızın kalıntıları mevcuttur.

Osmanlı döneminde inşa edilmiş olan binalar mahvolduğu halde bugünkü yer adlarında Osmanlı kalıntılarına rastlamaktayız (Теодосијевић, 2011: 381-397). Bu yerler yada binalar bugün Belgrad'da bulunuyor. Örneğin:

Ada – ada – Belgrad'da Aca Ciganlija (Çingene Adası) ve Ada Huja var.

Avala – bu ad muhtemelen havale kelimesinden geliyor. "Dışarıdan, başka yerden görülmeyi önlemek için yapılan engel" anlamına geliyor. (Doğan, 1990: 455)

Terazije – terazi – eskiden Belgrad'ın ana caddesinde su terazisi bulunuyordu.

Dorćol – dörtyol

Taşmajdan – taş maydanı

Karaburma – kara burun veya kaya burun

Konak – Belgrad'da Prens Miloş'un Konağı ve Prenses Ljubica'nın Konağı bulunuyor.

Lagum – lağım – yeraltı kanalı. Bilindiği gibi Türkler Belgrad'ı fethedince Belgrad Kalesi'ni yıkmak istiyorlardı. Bu amaçla bu yeraltı kanalleri kullanıyorlardı.

Bezistan – Bedestan

Osmanlı konut mimarisi izleri az bulunur. Kamu binaları (cami, mescit, kervansaray, hamam, tekke, imarethane gibi) aksine konutlar en fazla ahşaptan yapılmıştır. Köy evleri külube şeklinde çok mütevazı bir şekilde inşa edildiği için şimdi çok nadiren rastlanır. Yine de Osmanlı egemenliğinin son döneminde zengin Hıristiyan yöneticiler ve tüccarlar Osmanlı tarzı taş ve tuğla evler yaptırıyorlardı. Birkaç örnek hala Sırbistan'ın şehirlerinde bulunuyor. Genellikle bu şehirlerin merkezlerinde bulunduğu için tarihsel anıtlar olarak gezinip ziyaret edilmektedir.

Balkanlardaki Hıristiyan nüfusu Müslümanların yaptığı gibi evlerini yaptırıp donatıyorlardı. Şehirlerde yaşayan Hıristiyanlar Türklerin ev içi unsurlarını kabul etmişlerdir. Onun için hem Müslüman hem de Hıristiyan evlerinde benzer mobilya ve ev eşyası bulunuyordu – sedir, sandık, rahle, şerbetlik, sehpa. Zemin kaplamak için en fazla ahşap kullanıldı. Ahşap üstüne kilim ve seccade konuldu.

Türklerle birlikte Sırbistan'a yeni bir beslenme kültürü gelmiştir. Türklerin getirdiği yiyecek ve içecek çeşitleri Sırp mutfağının temelidir. Sarma, biber dolma, pilav, börek, baklava, tulumba, pekmez, reçel, kahve, şerbet vs. hem Müslüman nüfus hem de Hıristiyan nüfus içinde çok seviliyordu. Bu yiyecek ve içeceklerin günümüzde de sevildiği görülmektedir. Bu mirasımız Türkçe kökenli sözcükler gibi canlı ve kalıcıdır. Osmanlılar Balkanlara gelmeden önce ahşap ve seramik kaplar kullanılıyordu. Osmanlılar mutfaklarıyla birlikte zengin Hıristiyanların kabul ettiği bakır, gümüş ve altın kaplar bile getirmişlerdir. (Коцић, 2011: 330-331) Tepsi, ibrik, bakraç, leğen, saç ve buna benzer kaplar uzun zaman kullanılıyordu.

Osmanlı toplumundaki din ve sınıf ayrımı en çok giyim kuşam kültüründe görünür. Sultan II. Mehmet Fatih döneminden itibaren tüm sınıflara özgü giyim öngörülmüştür. Hıristiyanlar mensup olduğu mesleklerine ve sınıflarına göre giyinmiştir. Ziraatçı, çiftçi, tüccar, çarşılı, zanaatçı vs. şehir nüfusu Müslüman komşularını taklit ediyordu. Giyim nizamnameleri sık sık bozulurdu. Sırp dilci ve tarih yazarı Vuk Karaciç bu konuda yazarken “elbise reaya ve Türk arasında ayırım yapmalıdır” diye vurguluyor.

Osmanlı dönemindeki toplumda hem din hem de sınıf ayrımı vardı. Bilindiği gibi hakim olan tabaka Müslümanlardan oluşuyordu. İnsanlar hangi milliyetten olursa olsun İslam dinini kabul edince engelsiz ve kabiliyetlerine göre en yüksek devlet makamlarına ulaşabiliyordu. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa (1505-1579) bunun en açık bir örneğidir. İslamlaşan Sırp'ların nüfuzu bir zaman o kadar fazlaydı ki 1420 yılından itibaren 16. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlı sultanları Raguzalılara Sırpça mektuplar gönderiyolardı. (Zirojević, 2007: 78). Bu noktada Osmanlı toplumsal gerçeğinde ve siyasal hayatında çok açık bir Sırp damgasının olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, 1562 yılında Osmanlı elçileri ile I. Ferdinand Habsburg arasında toplantı münasebetiyle basılmış olan kitaba nazaran, "Türkler, Almanya ve Avusturya hükümdarlarıyla yapılan görüşmelerde Sırpça kullanıyorlardı" (Pavlović, 1932: 175). Bir başka örnek de 15. yüzyılda Sırpça'nın sultan sarayında öğretildiğini gösteriyor. Süleymaniye kütüphanesinde saklanan ve paralel olarak Arapça, Farsça, Yunanca ve Sırpça cümleler ihtiva eden dört dilli ders kitabı Osmanlı döneminde Sırpçanın ne kadar önemli olduğunu kanıtıyor. (Маринковић, 2010: 280-298)

Bu verimli etkileşim sırf dil konusunda kalmadı. Bilindiği gibi hukuk alanında da bu etkileşim açıktır. Osmanlılar Sırp topraklarını fethedince yöresel ve ekonomik hayatı düzenlemek amacıyla bazı Sırp ortaçağ nizamnameleri ve hukuk kurumlarını benimsemişlerdir (Самарџић, 1992: 32). Osmanlı sultanlarının çıkardığı kanunnameler Sırp toplumsal, hukuksal ve ekonomik tarihi için başlıca kaynaklardır. Ayrıca Sırp devlet, örf ve adet hukuku hükümleri içerdiği için bir hayli önemlidir. (Bojanić, 1974: 1) Devlet otoritelerinden ve büyük şehirlerden uzak köylerde yaşayan nüfus yüzyıllarca kapalı ve içe dönük hayatlarını sürdürmüşlerdir. Bu bakımdan da sınırlı bir şekilde Osmanlı damgasını bulabiliriz. Köy hayatına özgü durgunluk ve değişimsizlik Sırp karakterinin ana çizgisi oldu. Devlet sıradan insandan çok uzak olduğu için ve İslam prensiplerine göre kurulmuş bir olgu olduğu için, bütün Balkanlarda devlet düşman sanılmaktaydı. Bunun için insanlar devlete karşı güvensizlik ve korku hissediyorlardı. Hala halkımız içinde devlet uzak ve düşman olarak görülür. Buna "reaya zihniyeti" diyoruz. Bazı araştırmacılar ve yazarlar Balkanların statik ve değişmez olduğunu sık sık vurgulamaktadırlar. Örneğin, Brailsford *Makedonya* başlıklı kitabında "bu dahice konzervativizm sırf Türklerin niteliği değildir. Dar ve sarp bir derbent içinde öğretmen ve papaz olmadığı ve izole edilmiş tipik bir Slav köyü hala paganizm zamanlarından kalma adetlerine saygı göstererek değişmez hayatını sürdürmektedir." (Todorova, 1999: 226)

Osmanlı damgası en fazla dilimizde bulunabilir. Şüphesizdir ki Türkçe'nin Sırpça'ya bıraktığı izler sarsılmaz ve en kalıcı Osmanlı mirasıdır. Tarihimizde hiç

bir dil Sırpça'yı bu kadar etkilememiştir. Geçmişte sekiz binden fazla Türkçe sözcük dilimize geçmiştir. Hayatın hemen bütün alanlarında günümüzde dahi Türkçe sözcüklere rastlamaktayız. Yapı işlerinden evin bölümlerine ve ev eşyasına, giyim kuşamdan yiyecek içeceğe, günlük hayattan insanlar arası ilişkilere kadar Türkçe sözcüklere rastlamamak mümkün değil. Hatta “bize yabancı gelmeyen bazı Türkçe sözcükler için günümüzde artık Sırpçada aynı anlamda karşılık olabilecek sözcükler bulamayız: *jastuk* ‘yastık’, *jorgan* ‘yorgan’, *kafa* ‘kahve’, *kafana* ‘kahvehane’, *kašika* ‘kaşık’, *rakija* ‘rakı’, *čarapa* ‘çorap’, *pare~para* ‘para’, *boja* ‘boya’, *pekmez* ‘pekmez’, *kajmak* ‘kaymak’, *raja* ‘reaya’, *sarma* ‘sarma’, *juvka* ‘yufka’, *čardak* ‘çardak’, *kapija* ‘kapı’, *baksuz* ‘bahtsız’, *ugusruz* ‘uğursuz’, *kula* ‘kule’, *komšija* ‘komşu’, *imam* ‘imam’, *muftija* müftü’, *džamija* ‘cami’ vb.” (Marinković, 2009: 388)

Bu bağlamda Osmanlı damgasını günümüzde Sırpçada görmek mümkündür. Sırp dilinde yerleşmiş ve en verimli Türkçe ekler – lija ‘-lı’, - dzija “-cı”, - luk “-lık”. Türkçede –lı eki bir yerden gelen veya bir yerde oturan kişiler için kullanılırken Sırpçada bu ek sözcüklere eklenerek yeni sözcükler türetmektedir: *nov* ‘yeni’ anlamına gelir – *novajlija*: *dug* ‘uzun’ anlamına gelir – *dugajlija*. Türkçedeki –cı eki, bir iş yapan ve bir mesleği olan kişilerin adlarının türetilmesinde kullanılmaktadır: *badavadžija* ‘bedavacı’, *miraždžija* ‘mirasçı’, *sajdžija* ‘saatçi’, *inadžija* ‘inatçı’, *topdžija* ‘topçu’. Fakat *provodadžija*, *provodadžika* sözcükleri hangi dilden ve hangi kökten geliyor, bilemiyoruz.

Türkçe ekler o kadar “bizim” oldu ki Sırpça kökenli sözcüklere eklenerek yeni türetmeler de yapıldığını görüyoruz.” (Marinković, 2009: 389)

Dilimizin reformcusu ve halk kültürümüzün verimlerini derleyen büyük düşünürü Vuk Karaciç yaklaşık olarak 2500 Türkçe sözcük sözlüklerine kaydetmiştir. (Пецо, 1987: 9) Bugün sekiz binden fazla Doğu dillerinden geçen sözcük olduğunu biliyoruz. Bu kelimeler Türklerle Sırpların ortak yaşamı, hayat koşulları, maddi kültürünün söz götürmez göstergesidir.

Sırp halkı ne kadar Türkçe biliyordu? Bu soruya şimdi cevap vermek kolay değildir. Türkçe konuşabilenler daha rahat seyahat edebiliyor, Türklerle daha kolay görüşebiliyor, daha başarılı ticaret yapabiliyorlardı. Birinci Sırp Ayaklanması'daki savaşlar sırasında (1804-1813) iki düşman taraf arasında Türkçe konuşuluyordu (Vinaver, 1955). 1829 yılında Sırp Prensiği'ni ziyaret eden Alman seyahatnamecisi Oto Dubislav Pirh Sırp Prensi Miloş Obrenoviç'in Türkçe bildiğini ama hiç konuşmadığını yazıyor. (Pirh, 1900: 69) İnsanlar arasında kelime hazinesi sayesinde hemen hemen “herkes biraz Türkçe konuşuyordu.” (Екмечии, 1989: 322)

Sırp milletinin hayatındaki Osmanlı damgası en açık bir şekilde Sırbistan'ın Osmanlı egemenliğinden bağımsızlığa kavuştuğu 19. yüzyılda görülmektedir. Bu yüzyılın birinci yarısında hala eski Osmanlı kurumları, adetleri ve alışkanlıkları ortadaydı. Sırp isyancıları (1804-1813) Belgrad dayılarına (Ağanlı, Küçük Ali, Molla Yüsun, Mehmet Ağa Foçıç) karşı ayaklandılar. Birinci Sırp Ayaklanması ilk önce yolsuzluk yapan ve Osmanlı devletine itaat etmeyen dayılara karşı başladığı halde zamanla köklü bir toplumsal devrime dönüşmüştür. 1807 yılında Belgrad'ı Osmanlı elinden aldığında isyancılar Belgrad'da yaşayan Türkleri katletmişlerdir. Vuk Karacıç'in yazdığına göre Belgrad'da sırf öksüz çocuklar ve dul kadınlar kalmışlardır. İsyancılar bunları açlık ve hastalıktan kurtarmak için iki vapurla Anadolu'ya göndermeye karar vermişlerdir. Halbuki, Sırp isyancı Milenko Stoykoviç Poreç şehirde vapurları durdurup en güzel kadınları ve kızları seçerek kendisine harem edinmiştir. Bazılarını ise diğer isyancılara hediye etmiştir veya hizmetçileriyle evlendirmiştir. (Караџић, 1969: 56)

Bu örnek gösteriyor ki Sırp yöneticiler Osmanlı hayat tarzını ve alışkanlıklarını taklit ediyorlardı. Prens Miloş Obrenoviç hem "Türk" hem de Sırp olarak tasvir ediliyordu. Kendisi yirmi sene Avrupa'da yaşamış olduğu halde yine de Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yarı yolda kaldı. (Љушић, 1997: 280) Genellikle ala turka giyiniyordu. Bazı portrelerde ya fesli ya da türbanlı gösterildi. Prens Miloş'un sarayı da ala turka döşenmiştir. Prenses Ljubica'nın Konağı da bunu açıkça gösteriyor. Yeni bir devlet kurma sürecinin ilk aşamalarında Sırp milletinin mimariden giyim kuşama kadar Türklerden takip edecek başka örnekleri yoktu.

Osmanlı-Sırp veya İslamlık-Hıristiyanlık veya Doğu-Batı etkileşimi en açık bir şekilde edebiyatta görülür. Herkes biliyor ki çok sayıda eşit, eş anlamlı veya benzer anlamlı atasözlerimiz var, mesela:

Balık baştan kokar.	Od glave riba smrdi.
Ayağını yorganına göre uzat.	Opruži se prema guberu.
Ağaç yaş iken eğilir.	Drvo se povija dok je mlado.
Bin ölçüp bir biçmeli.	Sto puta meri jednom seci.
Bilmemek ayıp değil, sormamak ayıp.	Nije sramota ne znati, nego je sramota ne pitati.
Ürüyen köpek ısırılmaz.	Pas koji laje ne ujeta.

Bilindiği gibi atasözler biriktirilmiş milli tecrübenin ve toplu hikmetin ürünüdür. Nasrettin Hoca hikayeleri Sırp nüfusunun yaşadığı topraklarda çok yaygındı. Sırlar arasında Nasrettin Hoca yerine Ero gelir, ama bazı hikayeler var ki isimden başka bir şey değişmemiştir.

19. yüzyılın ikinci yarısında bütün Sırp toplumu yavaş yavaş Avrupa'dan gelen yeni hayat tarzını, yeni üslubu, yeni beğeni sistemini benimsemeye başlıyordu. O dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nda olduğu gibi Sırp aydınlar, yazarlar, politikacılar ve gençler herkes Avrupa'yı örnek alarak toplumu geliştirmek istiyordu. Osmanlı seçkinleri ve reformcuları Osmanlı devleti ve toplumunu muasırlandırmakta ısrar ediyorlardı. Sırbistan Prenslığı'nda ve Krallığı'nda muasırlaşmış olmak her şeyden önce eski Türk gelenek ve göreneklerini terkedip mahvetmek demektir. Bu yüzden o dönemde Sırp kadınların ne zaman kayınpederlerinin ve kocalarının ayaklarını yıkamayı bıraktığı, ne zaman yabancıların ve misafirlerin ellerini öpmez olduğu önemli bir tarihtir. (Ljušić, 1997, 287) Halbuki uzun zaman Sırp milli kimliğinde Osmanlı mirası hem içte hem de dışta görülüyordu. Bu miras bütün Balkanlarda kaçınılmaz bir olgudur.

Bu gerçeği kanıtlamak için Sırp edebiyatına bakmak yeterlidir. Yovan İliç, Aleksa Şantiç, Meša Selimoviç, İvo Andriç ve diğerleri şiirleri ve romanları için bu Osmanlı mirasını tükenmez bir kaynak keşfediyorlardı. Eski zamanlardan, tarihte kalan insanların kaderlerinden ve hikayelerinden söz ederken bu yazarlar aslında İnsan'dan, Hayat'tan, evrensel Değerlerden ve Gerçeklerden söz ediyorlardı. (Танасковић: 2008,) Neden Osmanlı tarihinden esinlenmişlerdir? Çünkü yapıtlarında onlar bu “entegral oryantalizmi” sırf kulis olarak kullanıyor, ama bu kulis ruhumuza yakın olduğu için Osmanlı damgasının hala mevcut olduğunu gösteriyorlar.

Sonuç

Osmanlı kültürünün ve İslam medeniyetinin Sırp kültürünün tarihi gelişiminde büyük bir payı vardır. Osmanlılar Sırların yaşadıkları topraklara gelince hayatın tüm alanları büyük değişmelere uğramıştır. Osmanlı ile birlikte önce yeni mimarlık ve şehir altyapısı gelmiştir. Günümüzde de Sırp şehirlerinde Osmanlı döneminden kalma göze çarpan kamu ve konut mimarisinin örneklerine rastlanabilir. Diğer yandan da Osmanlı kültürünün ve hayat tarzının etkilerini Sırbistan'daki ev içlerinde, giyim kuşam kültüründe, beslenme alışkanlıklarında, Sırp dilinde, sözlü ve yazılı edebiyatta, hatta hayat felsefesinde ve dünya görüşünde dahi görmek mümkündür.

Osmanlı hakimiyetinde uzun süre (1459-1878) kalan Sırbistan'da Osmanlılar sayesinde bazı İslam kültür öğeleri benimsenerek özel bir sinkretik kültürün oluşmuş olduğunu öne sürmek istiyoruz. Bu kültürün çeşitli tabakalarında hâlâ yaşamakta olan Osmanlı kültür öğelerini görüyoruz.

KAYNAKLAR

Artun, Prof. Dr. Erman (tarihsiz), *Osmanlı'nın İlk Dönemlerinde Türk ve Balkan Kültürlerinde Etkileşim*, <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/6.php>

Bojanić, Dušana (1974), *Turski zakoni i zakonski propisi iz XV i XVI veka za Smederevsku, Kruševačku i Vidinsku oblast*, Istorijski institut, Beograd

Велмар-Јанковић, Светлана (2011), *Катија Балкана. Брзи водич кроз прошлост Београда*, Стубови културе, Београд

Деретић, Јован (2005), *Културна историја Срба*, Народна књига Алфа, Београд

Đurić-Zamolo, Divna (1977), *Beograd kao orijentalna varoš pod Turcima 1521-1867*, Muzej grada Beograda

Екмечић, Милорад (1989), *Стварање Југославије 1790-1918*, I-II, Просвета, Београд

Екмечић, Милорад (1997), Улога ислама у социјалном и политичком развоју Балкана, *Ислам, Балкан и велике силе (XIV-XX век)*, Историјски институт, Београд, 15-53

Filipović, Milenko (1970), Orijentalna komponenta u narodnoj kulturi Južnih Slovena, *Prilozi za orijentalnu filologiju*, XVI-XVII/1966-67, Sarajevo, 101-116

Jezernik, Božidar (2010), *Imaginarni Turčin*, XX vek, Beograd

Карацић Стеф., Вук (1969), *Етнографски списи*, Просвета, Београд

Карацић Стеф., Вук (1969), *Историјски списи*, Просвета, Београд

Коцић, Марија (2011), *Оријентализација материјалне културе на Балкану. Османски период XV-XIX век*, HESPERIAedu, Београд

Љушић, Радош (1997), Турско наслеђе у Кнежевини и Краљевини Србији, *Ислам, Балкан и велике силе (XIV-XX век)*, Историјски институт, Београд, 279-292

Majer, Hans Georg (1997), *The Functioning of a Multi-ethnic and Multi-religious State: The Ottoman Empire, Ислам, Балкан и велике силе (XIV-XX век)*, Историјски институт, Београд, 61-70

Маринковић, Мирјана (1999), *Турска канцеларија кнеза Милоша Обреновића*, Историјски институт Београд

Маринковић, Мирјана (2008), *Преглед турско-српских књижевних веза 1965-2000*, Београд

Marinković, Mirjana (2009), *Türkçe Sözcükler Olmadan Sırça Olur mu?, Türk Dili*, 689, Mayıs, Türk Dil Kurumu, Ankara, 387-390

Маринковић, Мирјана (2010), Српски језик у Османском царству. Пример четворојезичног уџбеника за учење страних језика из библиотеке султана Махмуда I, *Славистика*, Славистичко друштво Србије, Београд, 280-298.

Поповић, Тома (1997), Структура турског града – чаршија и махале, *Ислам, Балкан и велике силе (XIV-XX век)*, Историјски институт, Београд, 81-86

Пецо, Асим (1987), *Турцизми у Вуковим рјечницима*, Вук Караџић, Београд

Popović, Marko; Timotijević, Miroslav; Ristović, Milan (2011), *Istorija privatnog života u Srba*, Clio, Beograd

Самарџић, Радован (1992), Турци у српској историји, *Зборник за оријенталне студије*, 1, Српска академија наука и уметности, Београд

Sekulić, Isidora (2003), *Balkan*, Plavi jahač, Beograd

Škaljić, Abdulah (1985), *Turcizmi u srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom jeziku*, Svjetlost, Sarajevo

Šop, Ivan (1982), *Istok u srpskoj književnosti. Šest pisaca – šest viđenja*, Institut za književnost i umetnost, Beograd

Tanasković, Darko (2006), *Islam i mi*, Partenon, Beograd

Танасковић, Дарко (2008), *Исламско у књижевности и култури балканских народа*, Летопис Матице српске, књ. 482, св. 4, октобар, 675-704.

Теодосијевић, Мирјана (2011), Турцизми у топонимима Београда, *Анали Филолошког факултета*, 23, свеска I, Филолошки факултет, Београд, 381-397

Todorova, Marija (1999), *Imaginarni Balkan, XX vek*, Beograd

Тричковић, Радмила (1992), Београд под турском влашћу 1521-1804, *Зборник за оријенталне студије*, 1, Српска академија наука и уметности, Београд

Zirojević, Olga (2003), *Islamizacija na južnoslovenskom prostoru. Dvovertje*, Srpski genealoški centar, Beograd

Zirojević, Olga (2007), *Srbija pod turskom vlašću 1459-1804*, Srpski genealoški centar, Beograd